

เดปอทู : ประติมากรรมสำนึกรักษ์ป่า

จักรกริช ฉิมนอก¹ และฉลองเดช คุณานูมาต
คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

¹Corresponding author: chakkrit_chimnok@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ทั้งในด้านประวัติความเป็นมา แนวคิด ความคิดความเชื่อในการอนุรักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) เพื่อสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม “เดปอทู : ประติมากรรมสำนึกรักษ์ป่า” โดยการสังเคราะห์และนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในพื้นที่บ้านห้วยหินลาดใน หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นการเลือกตัวอย่างแบบจงใจ มาเป็นแรงบันดาลใจสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัยเพื่อกระตุ้นสำนึกอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ผลการศึกษา พบว่า 1) วัฒนธรรม ระบบความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ยึดโยงผู้คนในสังคมเข้าด้วยกัน โดยการพึ่งพาอาศัยกันและยังคงอยู่ในสำนึกของชาวปกากะญอ พิธีกรรมบางส่วนมีความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ จึงทำให้คงวิถีชีวิต ความคิดความเชื่อในการเคารพ อนุรักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมจากไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติ ทั้งหมด 3 ชุด รวม 7 ผลงาน ได้แก่ ชุดที่ 1 เดปอทู จำนวน 5 ผลงาน ชุดที่ 2 สายสัมพันธ์คน-ป่า จำนวน 1 ผลงาน และชุดที่ 3 เมล็ดพันธุ์จิตวิญญาณ จำนวน 1 ผลงาน เพื่อเป็นการสะท้อนความเชื่อ แนวคิดในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ในการเป็นสื่อกลางที่จะทำให้ผู้ชมเกิดการรับรู้และเรียนรู้เป็นฐานการอนุรักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการมีส่วนร่วมช่วยส่งผลให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ให้แก่เยาวชนและผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

คำสำคัญ : 1. เดปอทู 2. ประติมากรรม 3. รักษ์ป่า 4. ปกากะญอ

Dae Paw Thoo: Sculpture for awareness and conservation of the forest

Chakkrit Chimnok^{*} and Chalongdej Khuphanumat

Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University, Chiang Mai 50200, Thailand

^{*}Corresponding author: chakkrit_chimnok@cmu.ac.th

Abstract

This research article aims to 1) study the Pakakayo ethnic group in the northernmost part of Thailand by examining their historical background, ideological dimensions, and beliefs related to nature and environmental conservation, and 2) create the sculpture titled “Dae Paw Thoo: Sculpture for Awareness and Conservation of the Forest,” using insights from field research conducted in Ban Huai Hin Lat Nai Village, Moo 7, Ban Pong Subdistrict, Wiang Pa Pao District, Chiang Rai Province. The research employed purposive sampling to gather information that would inspire the creation of a contemporary sculpture aimed at promoting environmental consciousness and nature conservation. The study’s findings indicate that 1) the Pakakayo’s religious beliefs, culture, and way of life foster community unity through a system of mutualism. Their ceremonies, which reflect the interaction between humans, nature, and the supernatural, help preserve their way of life and reinforce their respect for and conservation of nature and the environment. 2) The researcher created a series of sculptures from interwoven bamboo strips, comprising three sets with a total of seven pieces. The first set, “Dae Paw Thoo,” consists of five pieces; the second set, “Relation between Man and Forest,” includes one piece; and the third set, “Seed of the Spirits,” consists of one piece. These works reflect the Pakakayo’s beliefs and concepts about the relationship between people, nature, and the supernatural, serving as a medium to enhance awareness and understanding of environmental conservation. This process also contributes to the expansion of knowledge among youth and other interested individuals.

Keywords: 1. Dae Paw Thoo 2. Sculpture 3. Forest conservation 4. Pakakayo

บทนำ

ชนเผ่าพื้นเมือง (indigenous people) ในประเทศต่าง ๆ มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ วิถีชีวิต แตกต่างไปจากวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคม มีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ พัฒนาสืบทอดพื้นที่ของบรรพบุรุษ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่มีแบบแผนทางวัฒนธรรม มีระบบ นิติธรรมของตนเองในการอยู่ร่วมกับคนกลุ่มอื่น ๆ ทางสังคม อย่างสันติสุข (Indigenous Media Network [IMN], 2015)

กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มี 4 กลุ่ม คือ สกอว์หรือ ปกาเกอญอ โปว์หรือโผล่ง บะเวหรือกะยา ตองอุหรือปะโอ มีจำนวนประชากร 438,450 คน จากการสำรวจปี พ.ศ. 2553 โดยมีการตั้งชุมชนถิ่นฐานกระจายตัวตามพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย ได้แก่ เชียงราย แพร่ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง ตาก กำแพงเพชร อุทัยธานี สุพรรณบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ราชบุรี และกาญจนบุรี (Charoeniyomprai, Phichetkulasamphan, & Tharawarodom, 2006: 25) ใช้ภาษาในตระกูลมอญ-เขมร (Mon-Khmer) มีความเคารพ เชื่อฟังผู้อาวุโส "ฮีไซ" ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนหรือหมู่บ้านที่มีหน้าที่ ในส่วนของการทำพิธีกรรม มีอุปนิสัยโอบอ้อมอารี อยู่รวมกัน เป็นกลุ่มชุมชนภายใต้ระเบียบแบบแผนเดียวกัน มีความ เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เป็นชุมชนที่เรียบง่าย ใช้ชีวิต สัมพันธ์กับธรรมชาติ มีความเชื่อและพิธีกรรมที่แสดงถึง ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่อธรรมชาติ มีความเข้าใจและได้ สัมผัสความรู้ภูมิปัญญาในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศโดยให้ความสำคัญในการผลิตการเกษตร แบบจารีตประเพณีดั้งเดิม ตลอดจนความเชื่อที่ยังคงแฝงอยู่ ในวิถีชีวิตประจำวัน และวัฒนธรรมที่สืบเนื่องต่อ ๆ กันมา จากรุ่นสู่รุ่น มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กัน โดยอาจมองได้เป็น 3 มิติ คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน 2) ความสัมพันธ์ ระหว่างคนกับธรรมชาติ และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างคน กับสิ่งเหนือธรรมชาติ (Srichan, 2008: 16)

ณัฐรัชชัช สารหงษ์, บุญสม ยอดมาลี, และสมชาย ลำตวน (Sarahongsa, Yodmalee, & Lamduan, 2018: 100) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "ศักยภาพทางวัฒนธรรมของชาวปกาเกอญอ: พลวัตการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน จังหวัด แม่ฮ่องสอน" ได้กล่าวสรุปความว่า การอยู่กับธรรมชาติยังคง อยู่ในสำนึกของชาวปกาเกอญอ ระบบความเชื่อ วัฒนธรรม และศาสนายังคงมีความสำคัญในการยึดโยงผู้คนในสังคม เข้าด้วยกัน โดยการพึ่งพาอาศัยกัน การกระทำหรือพิธีกรรม บางส่วนไม่ได้ขัดแย้งกับความเชื่อใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี

การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม 2 กลุ่ม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ กับไม่ใช้วัตถุโดยเน้นความคิดร่วม ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ และเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ (Poopakapanpong Tantarath, 2016) สัมพันธ์กับ สุนทร สุวรรณเหม (Suwanhem, 2009) ได้วิจัยเรื่อง "ความเชื่อ วิถีชีวิตชาวเขา ผู้สร้างสรรค์ ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย" กล่าวว่า งานวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ศิลปะมีองค์ประกอบอยู่ 2 ส่วน โดยส่วนแรกเป็นแนวทางการศึกษาชนบทธรรมชาตินิยมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน แนวปรัชญาเอกลักษณ์ ความงามที่แฝงคุณค่าทางอารยธรรม จากชาวเขาที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือมาเป็นแรงบันดาลใจ ส่วนที่สองเป็นแนวความคิด นำมาเป็นแนวทางในการ สร้างสรรค์เกี่ยวกับรูปแบบความงามด้านศิลปะ วิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อพัฒนาคลี่คลายให้เกิดรูปแบบโครงสร้าง รูปทรง สื่อสัญลักษณ์ ความหมาย โดยแสดงออกมาเป็น ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย สอดคล้องกับ Jaakko Pernu ศิลปินชาวฟินแลนด์ ที่ใช้วัสดุธรรมชาติสร้างสรรค์ผลงาน ประติมากรรมขนาดใหญ่ในพื้นที่สาธารณะโดยติดตั้งไว้ ให้ผู้ร่อนและสลายไปตามกาลเวลา (Kurze, n.d.)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัย มีความสนใจที่จะสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม ซึ่งเป็น ผลสะท้อนจากการศึกษาวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ ในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นการ ช่วยส่งเสริม กระตุ้นและปลูกจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ให้แก่ เยาวชนและคนรุ่นหลัง ๆ ของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ปกาเกอญอในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ทั้งในด้าน ประวัติความเป็นมา แนวคิด ความคิดความเชื่อในการอนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม "เดปอทุ: ประติมากรรมสำนึกรักษ์ป่า" โดยการสังเคราะห์องค์ความรู้ ที่ได้จากการศึกษาวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ นำมาเป็นแรงบันดาลใจสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย เพื่อกระตุ้นสำนึกอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดการวิจัย

1. ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของกลุ่ม ชาติพันธุ์ปกาเกอญอ

ปกาเกอญอ หรือ ปกาเกอญอ เริ่มปรากฏขึ้นในฐานะ

ชื่อเรียกของกลุ่มกะเหรี่ยง ซึ่งโดยทางการเรียกว่า กลุ่มสกอว์ สิบเชื้อสายมาจากเผ่ามองโกล ได้อพยพโยกย้ายเข้าสู่ดินแดน อินโดจีนตามสายแม่น้ำสำคัญ 3 สาย กลุ่มแรกเมื่อ 1128 ปีก่อนคริสตกาล เข้าไปในดินแดนประเทศพม่าตามสายน้ำอิระวดี กลุ่มที่ 2 เข้ามาเมื่อ 799 ปีก่อนคริสตกาล อพยพเข้ามาตามสายน้ำสาละวิน แม่น้ำสะโตง สายน้ำเมย และแม่น้ำตะนาวศรี กลุ่มที่ 3 เข้ามาเมื่อ 741 ปีก่อนคริสตกาล อพยพเข้ามาตามสายน้ำโขง แม่น้ำเจ้าพระยา เข้ามาอยู่ในอินโดจีนในดินแดนกัมพูชา และถอยร่นกลับขึ้นมาทางเหนืออีกครั้ง (Odochao, Naepotae, Paun, Daorayipfa, Prawichnopakhun, Saemuemae, Trakansuphakon, Arunworarak, & Panyo, 1995) โดยมีพิธีกรรมหลัก ๆ ในรอบชีวิต ตั้งแต่การเกิดการแต่งงาน และการตาย อยู่ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 เป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว ระดับที่ 2 เป็นพิธีกรรมระดับเครือญาติ และระดับที่ 3 เป็นพิธีกรรมระดับหมู่บ้าน ตัวอย่างทางวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเกี่ยวกับเรื่องเดปอทูหรือต้นสายรก มีความเชื่อเรื่องขวัญของคน 37 ประการ 5 อย่าง คือ ขวัญกระหม่อม ขวัญมือขวา ขวัญมือซ้าย ขวัญเท้าซ้าย ขวัญเท้าขวา ในพิธีมีขวัญข้าว นอกจากนี้ขวัญยังอยู่ภายในตัวสัตว์ เป็นสิ่งย่ำเตือนให้ลูกหลานระลึกถึงเสมอว่าป่าเกาะอยู่กับสัตว์ป่าดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยอยู่รวมกันเป็นชุมชนที่เรียบง่ายสันโดษ และรักษาธรรมชาติผ่านวิธีการจำแนกป่า มีความเชื่อและพิธีกรรมที่แสดงถึงความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเจ้าของธรรมชาติ (Buadaeng, 2006) มีระบบการเกษตรโบราณเรียกว่า ไร่หมุนเวียน ที่เน้นการปลูกเพื่อกินในการยังชีพ โดยหมุนเวียนจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อให้ที่เดิมได้มีการพักฟื้นและสะสมแร่ธาตุในดินโดยใช้เวลาดังกล่าว 5-10 ปี ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพของป่าไม้ในแต่ละประเภท การเลือกที่สำหรับไร่หมุนเวียนเป็นบริเวณที่คำนึงถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินและความสามารถในการฟื้นตัวของต้นไม้ในบริเวณนั้น ๆ ในไร่ไม่ได้มีเพียงข้าวอย่างเดียว หากยังมีพืชหลากหลายชนิด ไร่หมุนเวียนมีพิธีกรรมหลายอย่างบ่งบอกถึงความเคารพในธรรมชาติ การใช้ธรรมชาติอย่างเกรงใจและกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อมโยง ผูกสัมพันธ์กับธรรมชาติ เช่น การใช้วัสดุทำเครื่องจักสานเพื่อใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ประเพณี และวัฒนธรรม (Promsao & Silarak, 1999: 94)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

เพิ่มศักดิ์ มกรภิรมย์ (Makarabhirom, 2023) กล่าวว่า “ไม่มีการพัฒนายั่งยืนใดที่เกิดจากการทำลายป่า ไม่มีสังคมอารยะใดที่ไร้ป่า ป่าสะท้อนความดีงามความอุดมสมบูรณ์

มีอารยะของสังคมมนุษย์ ยิ่งสังคมมีอารยะศิวิไลซ์มากเท่าไร ป่าก็จะต้องยิ่งใหญ่มากเท่านั้น”

จอห์น โอโดชา, เนจัน แนนโปเต, นูติ พาอุน, สุพอดาวระยิบฟ้า, หลิ่ง ประวิชนพคุณ, ดินุ แซ่มือแม่ะ, ประเสริฐ ตระการศุภกร, ปาลา อรุณวรรักษ์ และบุญรัตน์ ปัญโญ (Odochao et al., 1995) กล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความเชื่อและแนวคิดของชุมชนปกากะญอ เพื่อปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อห้ามของชุมชนทำให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อชุมชนตลอดไป

ปรีชา ศิริ (Siri, 2023) กล่าวว่า คนอยู่กับป่า อยู่ในเขตน้ำต่าง ๆ ต้องรักษาต้นไม้เพื่อได้กิน การผูกสายสะตือกับต้นไม้ที่มีลูก ก็เป็นกุศโลบายโดยใช้ความเชื่อ จารีตและประเพณีร่วมด้วย เพื่อให้คนรักต้นไม้ รักษาป่า

3. แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีประติมากรรมและวิถีคิดทางศิลปะออกแบบขั้นสูง

ชะลูด นิมเสมอ (Nimsamer, 2010) กล่าวว่า ประติมากรรม (sculpture) เป็นศิลปะที่แสดงออกด้วยการใช้วัสดุ มีองค์ประกอบรูปทรงที่มนุษย์สร้างขึ้นให้เป็นรูปธรรม

ปริญญา แก้วโพธิ์ (Kaewpho, 2005) กล่าวว่า ประติมากรรม (sculpture) หมายถึง ผลงานวิจิตรศิลป์ที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นรูปทรง 3 มิติ ด้วยวิธีการปั้น แกะสลัก หล่อ เชื่อมปะติด หรือใช้วัสดุ เป็นลักษณะผลงานที่กินระหว่างเนื้อที่ในอากาศ (spatial art) หรือศิลปะที่เป็นรูปทรง (plastic art) สามารถชมความงามได้ด้วยสัมผัสทางสายตาได้โดยตรง สามารถ จับใจ (Jabjone, 2018: 213) กล่าวว่า ประติมากรรมเกิดจากแนวคิดและแรงบันดาลใจสะท้อนภาพร่างในจินตนาการ ทั้งที่ได้รับอิทธิพลจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หรืออื่น ๆ ตามสถานะในบริบทต่าง ๆ ของมนุษย์ สามารถถ่ายทอดเนื้อหา เรื่องราว และบริบทความเป็นอยู่ของชาติพันธุ์นั้น ๆ ออกมาให้ป็นรูปธรรม

เจมส์ เจ เคลลี กล่าวว่า ประติมากรรมมุ่งไปสู่อนาคตของความคิดและอารมณ์ เป็นความจริงที่ไม่เคยเกิดขึ้นด้วยการถือครองพื้นที่ว่าง และด้วยการสื่อสารบางประการ (Leerabhandh, n.d.)

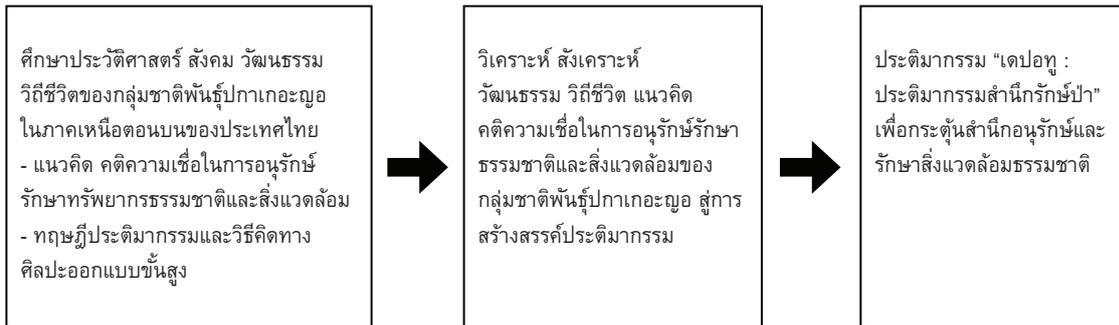
จักรพันธ์ วิลาสินีกุล (Vilasineeukul, 2017) กล่าวว่า ประติมากรรมเป็นงานศิลปะที่อาศัยวัสดุในการสร้างรูปคุณสมบัติของวัสดุและกระบวนการทางเทคนิค

สุชาติ เกาทอง (Thaothong, 2019: 216) กล่าวว่า การเพิ่มศักยภาพทางความคิด และการทำงานตามประเด็นข้างต้นทางศิลปะออกแบบให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้ได้นั้น มีความจำเป็นต้องมองเห็นสัมพันธ์ภาพระหว่างกันและเห็นความเป็นไปได้ใหม่ ๆ จากการผสม การประกอบ การเชื่อมโยงกัน การรวมกัน การประสาน และผนวกเข้ามาหากัน ให้เกิดผลใหม่

จากการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลภาคเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์

ปกากะเหนอ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีประติมากรรม วิธีคิดทางศิลปะ ออกแบบขั้นสูง การเก็บข้อมูลภาคสนาม การวิเคราะห์ประมวลผล ผู้วิจัยได้กำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยและการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ศิลปะ (art creative research) เพื่อศึกษาริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะเหนอ บ้านห้วยหินลาดใน หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และเพื่อสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม “เดปอทุ : ประติมากรรมสำนักรักษ์ป่า” โดยมีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสาร (documentary research) ประวัติความเป็นมา ถึงฐานกลุ่มชาติพันธุ์ ลักษณะทางชาติพันธุ์ บริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะเหนอในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย แนวคิดความเชื่อในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวคิด ทฤษฎีการกระทำเชิงสัญลักษณ์ เดปอทุ ขวัญ ไร่หมื่นเวียงน เครื่องจักสาน ตลอดจนเอกสาร รายงานการวิจัย หนังสือ ทฤษฎี ผลงานศิลปะและอิทธิพลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้ได้ความรู้และข้อเท็จจริง โดยสืบค้นจากห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ห้องสมุดคณะจิตรศิลป์ และสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (field survey) เก็บข้อมูลในพื้นที่บ้านห้วยหินลาดใน หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย จากผู้นำและสมาชิกชุมชนเกี่ยวกับบริบทวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ปกากะเหนอ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะจงรายบุคคล (individual depth interview) อย่างไม่จำกัดจำนวนจนกว่าจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วน และการสังเกตการณ์ภาคสนาม (field observation) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) โดยทำการบันทึกข้อมูลด้วยการจดบันทึก การถ่ายภาพนิ่ง การถ่ายภาพวิดีโอ การบันทึกเสียง และการร่างภาพ โดยผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยความสมัครใจ

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษาและผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ 1) พื้นที่กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะเหนอบ้านห้วยหินลาดใน หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่พลิกพื้นสภาพสิ่งแวดล้อมป่าไม้ที่เสื่อมโทรมจากการทำสัมปทานป่าไม้ในอดีต จนกระทั่งสภาพแวดล้อมกลับมามีความอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตกลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นจุดเด่นหนึ่งที่ทำให้บ้านห้วยหินลาดในได้รับ “รางวัลลูกโลกสีเขียว” ครั้งที่ 1 ปี 2542 ประเภทชุมชน (Green Globe Institute, 2018) ผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตเป็นพื้นที่ตัวอย่างในการศึกษา 2) บุคคลผู้ให้ข้อมูล ได้มาโดยการใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบจงใจ (purposive sampling) อย่างไม่จำกัดจำนวนจนกว่าจะได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ได้แก่ ผู้นำชุมชนและสมาชิกนักพัฒนาชุมชน นักวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดเครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา มีดังนี้

1) การสังเกตการณ์ภาคสนาม (field observation) บริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านห้วยหินลาดใน

2) การสำรวจทางกายภาพ (observation physical measurement) จากพื้นที่และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านห้วยหินลาดใน โดยทำการบันทึกข้อมูลด้วยการจดบันทึก การถ่ายภาพนิ่ง การถ่ายภาพวิดีโอ การบันทึกเสียง และการร่างภาพ

3) แบบสัมภาษณ์ (interview) แบบมีโครงสร้าง (structured interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์แบบเจาะจงรายบุคคล (individual depth interview) โดยผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยความสมัครใจ

4) การสนทนากลุ่ม (focus group discussion) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากบ้านห้วยหินลาดใน และการจัดเวทีเสวนากลุ่ม 2 ครั้ง ได้แก่ กิจกรรมการเสวนา “สายสัมพันธ์คน-รักษ์-ป่า” และกิจกรรมการเสวนา “จิตวิญญาณแห่งปกาเกอญอ ข้าคือคน-รักษ์-ป่า” อย่างมีส่วนร่วมซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กลุ่มชาวบ้าน ประชาชนชาวบ้านองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเขตพื้นที่การศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) ภาคเอกสาร (documentary research) โดยศึกษาจากเอกสาร บทความวิชาการ งานวิจัย และหนังสือที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในส่วนของบริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ทั้งในด้านประวัติความเป็นมา แนวคิด ความคิดความเชื่อในการอนุรักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยสืบค้นจากห้องสมุดคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ห้องสมุดคณะวิจิตรศิลป์ และสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม (field survey) บ้านห้วยหินลาดใน โดยใช้วิธีการสังเกตการณ์ (observation) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) ซึ่งทำการบันทึกข้อมูลด้วยการจดบันทึก การถ่ายภาพนิ่ง การถ่ายภาพวิดีโอ การบันทึกเสียง และการร่างภาพ โดยผู้ให้สัมภาษณ์ด้วยความสมัครใจ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมภาคเอกสาร และภาคสนาม โดยนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดระเบียบและวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 วิเคราะห์สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ

วัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความนิยมและการมองเห็นถึงคุณค่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านห้วยหินลาดใน

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์คุณค่าและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านห้วยหินลาดใน

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์องค์ประกอบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความคิด คติ ความเชื่อ เรื่องเดปอทุ ขวัญ ไร่หมุนเวียน วัฒนธรรมการจักสาน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จากปกาเกอญอบ้านห้วยหินลาดใน ที่ได้มีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการสำคัญที่ผู้วิจัยได้ประมวลผลข้อมูลมาสังเคราะห์ กำหนดเป็นแรงบันดาลใจสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม “เดปอทุ: ประติมากรรมสำนักรักษ์ป่า” จัดแสดงนิทรรศการ กระตุ้นสำนึกอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ณ สำนักศิลปและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยโดยนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมในเอกสาร และภาคสนามมาจัดระเบียบประมวลและวิเคราะห์ (content analysis) ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งเป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้คุณค่า บริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ เรื่องเดปอทุ ขวัญ ไร่หมุนเวียน วัฒนธรรมการจักสาน ในตอนแรก นำมาเป็นแรงบันดาลใจและทำการสร้างสรรค์ผลงาน “เดปอทุ: ประติมากรรมสำนักรักษ์ป่า” เพื่อกระตุ้นสำนึกอนุรักษ์และรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ

ผลการวิจัย

1. การศึกษาและวิเคราะห์บริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านห้วยหินลาดใน หมู่ที่ 7 ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ทั้งในด้านประวัติศาสตร์ แนวความเชื่อในการอนุรักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่าชาวปกาเกอญอมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเริ่มตั้งแต่การเกิดกระทั่งตาย มีพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่ 3 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 เป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว ระดับที่ 2 เป็นพิธีกรรมระดับเครือญาติ และระดับที่ 3 เป็นพิธีกรรมระดับหมู่บ้าน สอดคล้องกับ พงศ์โอโดชา (Odochao, 2023) กล่าวว่า เดปอทุ หรือ ต้นสายรกเป็นความเชื่อที่มนุษย์เกิดมานั้นไม่ได้เกิดมาด้วยลำพังตัวเองเกิดมาจากอีกมิติหนึ่งผ่านต้นไม้ โดยต้นไม้เป็นเสมือน

เสอากาศอดุดเอาวิญญานลงมาที่ผู้หญิงแต่งงานใหม่แล้วค่อยทิ้ง หากไม่มีวิญญานนี้ก็จะไม่มีบุตร พอคลอดเด็กทารกยังไม่แข็งแรงพอ พ่อจึงตัดรกบรรจุลงกระบอกไม้ไผ่มัดปิดปลายกระบอกด้วยผ้าเอาไปผูกกับต้นไม้เพื่อรับพลังจากสิ่งเหนือธรรมชาติส่งมายังทารก ผ่านทางต้นไม้มายังขั้วรกที่ติดอยู่กับทารก พอครบ 7 วัน พ่อจะต้องไปป่าให้ตกลงดิน และพ่อแม่เลี้ยงดูแลเด็กต่อเพื่อเป็นลูกของมนุษย์ต้นไม้จะไม่ห้ามตัดโดยเด็ดขาด เพราะมีความเชื่อว่าจะเป็นที่อาศัยอยู่ของขวัญทารก วันผูกสายทารกติดกับต้นไม้ั้นเพื่อนบ้านทุกคนจะไม่ออกไปทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นข้อห้ามที่สืบต่อกันมา เรียกว่า “ดีตาเบล” (Phukhao, 2011) ขวัญเป็นวัฒนธรรมร่วมอาเซียน เป็นความเชื่อพื้นเมืองที่ทรงพลังขวัญสำคัญของคน เรียกว่า จอมขวัญ สิ่งอยู่ตรงกลางกระหม่อม ดังนั้น คนทั้งหลายจึงหวงแหนหัวเสมือนอวัยวะศักดิ์สิทธิ์สูงสุด (Wongthes, 2019) ปกาเกอญอมีความเชื่อว่าขวัญมี 37 ประการ เป็นขวัญที่อยู่ในตัวคน 5 อย่าง คือ ขวัญกระหม่อม ขวัญมือขวา ขวัญมือซ้าย ขวัญเท้าซ้าย และขวัญเท้าขวา อยู่ในข้าว 1 ขวัญ และนอกเหนือจากนั้นอยู่ภายในตัวสัตว์ที่ประกอบด้วยสัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ ทั้งบนบกและในน้ำ คือ ขวัญหอย ขวัญปลา ขวัญหมา ขวัญจิ้งหรีด ขวัญตุ๊กแก ขวัญนก ขวัญชะนี ขวัญไก่อป้า ขวัญกวาง ขวัญหมี ขวัญนกเงือก (ปากขาว) ขวัญนกเงือก (ปากทอง) ขวัญเม่น ขวัญกระทิง ขวัญกิ้งกือ ขวัญเต่า ขวัญปู ขวัญเขียด ขวัญจิ้งเหลน ขวัญตุ๊กแตน ขวัญแมงมุม ขวัญหนู หัวหมูหมา ขวัญแก้ง ขวัญเสือ ขวัญตุ่น ขวัญเลี้ยงผา ขวัญแรด ขวัญตะกวด ขวัญกิ้ง และขวัญช้าง ความเชื่อนี้เป็นสิ่งย้ำเตือนให้ลูกหลานระลึกถึงเสมอว่าปกาเกอญอกับสัตว์ป่าดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน (Promsao & Silarak, 1999: 94) สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพแบบไร่หมุนเวียน ซึ่งเป็นระบบการเกษตรโบราณแบบหมุนเวียน ที่เน้นการปลูกเพื่อกินในการยังชีพ ใช้แรงงานจากการลงแขกและใช้ระบบธรรมชาติมาดูแลโดยใช้หลักนิเวศป่า มีการเลือกพื้นที่หมุนเวียนจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งโดยคำนึงถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินและความสามารถในการฟื้นตัวของต้นไม้ในบริเวณนั้น ๆ เพื่อให้ที่เดิมได้มีการพักฟื้นและสะสมแร่ธาตุในดินโดยใช้เวลาในการรักษาระบบนิเวศในไร่ ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพของป่าไม้นั้นในแต่ละประเภท เช่น ป่าดิบเขาจะใช้เวลาในการพักฟื้น 7 ปี โดยในไร่ไม่ได้มีเพียงข้าวอย่างเดียว หากยังมีการอนุรักษ์ความหลากหลายของพันธุกรรมพืชพันธุ์กว่า 200 ชนิด สัมพันธ์กับกระบวนการผลิตในแต่ละฤดูกาล เป็นมิตรกับ

ธรรมชาติ อนุรักษ์ดิน น้ำ และป่า ไร่หมุนเวียนของปกาเกอญอมีพิธีกรรมหลายอย่างที่บ่งบอกถึงความเคารพในธรรมชาติ การใช้ธรรมชาติอย่างเกรงใจและกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อมโยงผูกสัมพันธ์กับธรรมชาติคนปกาเกอญอคิดว่าการนับถือในธรรมชาติไม่ใช่เรื่องล้าหลัง แต่เป็นการนับถือตัวเองด้วยการเคารพธรรมชาติ การเกื้อกูลพึ่งพากันในชุมชน พื้นที่ใช้สอยเป็นระบบกรรมสิทธิ์ครอบครองยาวนาน แต่ไม่ใช่สิทธิ์ของครอบครองอย่างโดดเดี่ยว มีสิทธิของชุมชนทับซ้อนด้วย มีระบบการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ทำแนวกันไฟร่วมกัน แบ่งปันทรัพยากร ปัจจัยการผลิต ผลผลิต แรงงาน ยึดหยุ่นไปตามความเหมาะสม (Northern Development Foundation & Northern Farmer Network, 2015) สอดคล้องกับที่ เพิ่มศักดิ์ มกรากิรมย์ (Makarabhirom, 2023) ได้กล่าวสรุปไว้ว่า วิถีคนกับป่าทั้งระบบไร่หมุนเวียนช่วยคำนวณความเป็นชุมชนและความเป็นป่าให้ดำรงอยู่ได้ กฎหมายเพียงลำพังรักษาไว้ไม่ได้ พนักงานเจ้าหน้าที่รัฐรักษาป่าไว้ไม่ได้ “รักษาป่าจึงต้องรักษาวัฒนธรรมชุมชน รักษาวัฒนธรรมชุมชนจึงต้องรักษาป่า” ซึ่งมนุษย์สามารถเรียนรู้ได้จากวัฒนธรรมไร่หมุนเวียนของทุกชนเผ่าที่ยังถือปฏิบัติตามประเพณีดั้งเดิมอยู่ และทำหน้าที่คุ้มครองสภาพแวดล้อมได้ด้วย เพราะหากป่ามีความสมบูรณ์ วัฒนธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ถูกนำมาใช้ทำเป็นเครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมที่สร้างขึ้น เช่น เครื่องจักสานที่ใช้ในการเกษตร เครื่องจักสานที่ใช้ดักจับ เครื่องจักสานสำหรับเลี้ยงสัตว์ เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือน และเครื่องจักสานที่ใช้เป็นอุปกรณ์เสริมในพิธีกรรมและความเชื่อ

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ แล้วนำมาเป็นแรงบันดาลใจสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัยเพื่อกระตุ้นสำนึกอนุรักษ์และรักษาสีเขียววัฒนธรรมชาติ

2. การสร้างผลงานประติมากรรมร่วมสมัย เตปอทุ : ประติมากรรมสำนึกอนุรักษ์ป่า เพื่อกระตุ้นสำนึกอนุรักษ์และรักษาสีเขียววัฒนธรรมชาติ พบว่า การวิเคราะห์องค์ประกอบเกี่ยวกับบริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ทั้งในด้านประวัติความเป็นมา แนวคิด ความคิดความเชื่อในการอนุรักษ์รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดลอม โดยเลือกผสมผสานกับแนวคิดเรื่องเตปอทุ ขวัญ และไร่หมุนเวียน และเทคนิควิธีการด้านประติมากรรม การขัดสานไม้ไผ่ มากำหนดเป็น

แนวความคิดและแรงบันดาลใจศิลปะ นำมาสู่การสร้างสรรคผลงาน 3 ชุด ซึ่งประกอบด้วยประติมากรรมทั้งหมด 7 ชิ้น ในรูปแบบการจัดนิทรรศการ ดังนี้

1. ผลงานสร้างสรรค์ประติมากรรมชุดที่ 1 ชื่อผลงาน เดปอทู แนวความคิดเพื่อสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่าง ปกาเกอญอกับธรรมชาติตั้งแต่เกิด โดยพ่อกจะนำสายสะดือบรรจุลงกระบอกไม้สูงประมาณ 1 คอก ปิดปากกระบอกด้วยผ้า นำไปผูกกับต้นไม้ที่งอกขึ้นเองตามธรรมชาติ มีลักษณะแข็งแรง มีผลให้คนหนูได้กิน ต้นไม้ต้นนี้จะถูกเรียกว่า เดปอทู ต้นสายสะดือ เมื่อผ่านไปประมาณ 3 วัน ปลายสะดือส่วนที่ยังติดกับสะดือจะแห้งและหลุดออกมา พ่อจะกลับไปให้ต้นสะดือเพื่อที่จะดูว่าเดปอตกงสุพื้นหรือยัง หากยังไม่ตก ผู้เป็นพ่อจะหาเศษไม้แถวนั้นขวางกระบอกสายสะดือให้ตก เชื่อกันว่าหากขวางแล้วตกเลยตั้งแต่ครั้งแรก เมื่อโตขึ้นจะเป็นคนที่เรียนรู้อะไรได้เร็วแต่อาจใจร้อน หากเดปอตกในครั้งที่ 2 เชื่อว่า

เด็กคนนั้นจะมีไหวพริบดีปานกลาง และหากต้องขวางถึง 3 ครั้ง หรือมากกว่านั้นน่าจะเป็นคนที่เรียนรู้อากว่าคนทั่วไป เมื่อเดปอตกงสุพื้น จะค่อย ๆ ผุพังและกลับคืนเป็นปุ๋ยให้ต้นไม้ต้นนั้น

กระบวนการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้ค้นคว้า สร้างสรรคผลงานประติมากรรมชุดที่ 1 (ภาพที่ 2) โดยกำหนดที่มาของรูปทรงผลงานจากแนวคิดเรื่องขวัญของปกาเกอญอ ทั้ง 37 ขวัญ ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ รูปทรงจากเด็ก สัตว์สี่เท้า แมลง สัตว์เลื้อยคลาน และสัตว์ปีกที่มีขนาดใหญ่ มีท่าทางแตกต่างกันขณะที่มีสายรกในครรภ์มารดา บวกผสมกับรูปทรงธรรมชาติของพืชในขณะที่กำลังงอกเติบโต แทะแตกยอดออกจากฝักหรือเมล็ด อาศัยวัสดุธรรมชาติ ไม้ไผ่ ทำเป็นโครงสร้างสร้างสรรค์สามมิติขึ้นประกอบวัสดุ ห่อหุ้ม ขัดสาน ไม้ไผ่ ให้เกิดปริมาตรพื้นผิว ติดตั้งและจัดแสดงผลงาน ปล่อยเสื่อมสลายไปตามเวลา

ภาพที่ 2 ประติมากรรมชุดที่ 1 ชื่อผลงาน เดปอทู (ที่มา : Chakkrit Chimnok)

2. ผลงานสร้างสรรค์ประติมากรรมชุดที่ 2 ชื่อผลงาน สายสัมพันธ์คน-ป่า (ภาพที่ 3) แนวความคิดเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ การดำเนินชีวิตเกี่ยวข้องระหว่าง การพึ่งพาธรรมชาติของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอที่มีลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญา คติความเชื่อ เกี่ยวกับเครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมที่มีการสืบทอดกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับรูปแบบการดำรงชีวิต และสอดแทรกคติความเชื่อ คติชน ข้อห้าม ไนบทธา เป็นการปลูกฝังแนวคิดปรากฏเป็นตำนาน ที่มีการเล่าและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ตำนาน “แก้วก้อ” ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการเกิดเครื่องจักสานชิ้นแรกใช้ในชีวิตประจำวัน ที่ยังคงมีการพึ่งพาธรรมชาติ ไม้ไผ่ ซึ่งเป็นวัสดุที่ถูกนำมาใช้ในการผลิตงานหัตถกรรมที่ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน วัฒนธรรม และประเพณี จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับแนวคิดในเรื่องของความ

ต่อเนื่องของอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผ่านเรื่องเล่าเกี่ยวกับ ก้อนเส้าเตาไฟ 3 ก้อน คือ หน่ออี หน่อคี่ และหน่อคอกเดอะ

กระบวนการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยกำหนดโครงสร้างหลักของผลงานที่มีขนาดใหญ่ มีความเคลื่อนไหวต่อเนื่องเป็นลักษณะโค้งขึ้นลงตามลักษณะการเลื้อยของพืช ประติมากรรมมีจุดสัมผัสวางบนพื้น 3 จุดจากเรื่องเล่าก้อนเส้าเตาไฟ 3 ก้อน คือ หน่ออี หน่อคี่ และหน่อคอกเดอะ โครงสร้างภายในประกอบขึ้นด้วยเหล็กกลมเส้นเล็ก ๆ เพื่อเสริมให้แข็งแรง พื้นผิวของงานสานขัดทึบด้วยวัสดุธรรมชาติไม้ไผ่ มีรายละเอียดผลงานที่ประกอบโครงสร้างเป็นรูปทรงของหน่วยที่ยืน เป็นวัสดุผลิตภัณฑ์จักสานสำเร็จรูป ลายตาแหลวเป็นสัญลักษณ์ ขวัญแขวนออกมาจากโครงสร้างหลักมีลักษณะที่คลี่คลาย ตัดทอนรายละเอียด คงไว้เพียงรูปทรงหลัก ๆ ให้ผู้ชมรับรู้ได้ผ่านรายละเอียดบางส่วน เหมือนเมล็ดพันธุ์ของพืชที่กำลังเติบโต ก่อนที่จะสุกร่วงหล่นสู่พื้นและงอกเงยต่อเนื่องไป

ภาพที่ 3 ประติมากรรมชุดที่ 2 ชื่อผลงาน สายสัมพันธ์คน-ป่า (ที่มา : Chakkrit Chimnok)

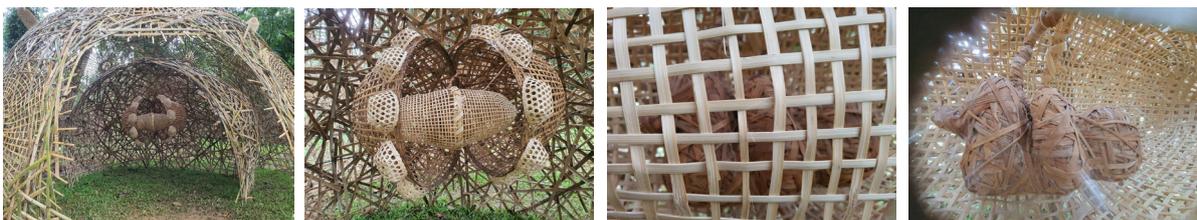
3. ผลงานสร้างสรรค์ประติมากรรมชุดที่ 3 ชื่อผลงาน เมล็ดพันธุ์จิตวิญญาณ (ภาพที่ 4) แนวความคิดแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้การจัดการความเข้าใจในธรรมชาติที่เอื้ออำนวยต่อชีวิตป่าเกาะเกี่ยวเกี่ยวกับไร่มุญเวียนที่เป็นเกษตรแบบโบราณที่เน้นการยังชีพตามวิถีชีวิต องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ จิตวิญญาณในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมโดยใช้ระบบธรรมชาติมาดูแลหลักนิเวศป่า มีกฎระเบียบของชุมชน สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข เช่น การลงแขก ลงแรงทำงานในไร่มุญเวียนอย่างเกรงใจและการนับถือในธรรมชาติกลายเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อมโยงผูกสัมพันธ์เข้าใจธรรมชาติ ฤดูกาล ให้ดินมีการพักฟื้นและสะสมแร่ธาตุในดินโดยใช้เวลาดังกล่าว 5-10 ปี ระบบไร่มุญเวียนยังมีพันธุ์กรรมพืชพื้นบ้านต่าง ๆ มากกว่า 200 ชนิด

กระบวนการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยนำลักษณะของเมล็ดพืชที่มีผิวเปลือกชั้นนอก เนื้อ เมล็ด และแก่นใน ที่แบ่งเป็นชั้น ๆ

เป็นที่มาของรูปทรงประติมากรรม บวกผสมแนวคิดและคิดความเชื่อป่าเจ็ดชั้นของปราชญ์โบราณที่วางความสำคัญของความอุดมสมบูรณ์และการใช้สอยป่าแต่ละชั้น และแนวคิดการใช้พื้นที่ของการทำไร่มุญเวียนที่ทุก ๆ ปี จะสลับสับเปลี่ยนพื้นที่เพาะปลูกเพื่อให้พื้นดินและธรรมชาติได้พักฟื้นมาสังเคราะห์ออกแบที่กำหนดเป็นโครงสร้าง รูปทรงด้านนอกสุดมีลักษณะที่คล้ายคลึงมาจากเมล็ดพืชพรรณ ผลงานเป็นรูปทรงครึ่งวงกลม ที่มีลักษณะโผล่พ้นขึ้นมาจากพื้นใช้เทคนิคจักสานเป็นชั้นจากรูปทรงชั้นภายนอกสู่ชั้นภายในโดยใช้การขัดสานที่มีลักษณะถี่ห่าง เพื่อให้เกิดการมองเห็นรูปทรงต่าง ๆ ที่ทับซ้อนกัน ผสมกับการนำวัสดุสำเร็จรูปจากผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานมาประกอบเป็นรายละเอียดของผลงาน รูปทรงชั้นในสุดมีลักษณะเป็นรูปทรงทวารกที่มีสายรกกำลังงอกยอดแตกใบอ่อนของพืชพันธุ์การสร้างความหมายใหม่ทางศิลปะ (ภาพที่ 5)

ภาพที่ 4 ประติมากรรมชุดที่ 3 ชื่อผลงาน เมล็ดพันธุ์จิตวิญญาณ (ที่มา : Chakkrit Chimnok)

ภาพที่ 5 มุมมองและรายละเอียดส่วนประกอบต่าง ๆ ของผลงาน เมล็ดพันธุ์จิตวิญญาณ (ที่มา : Chakkrit Chimnok)

สรุปผลการวิจัย

“เดปอทุ : ประติมากรรมสำนึกรักษ์ป่า” เป็นผลงานประติมากรรมร่วมสมัย (contemporary art) ทั้ง 3 ชุดรวม 7 ชิ้น ตามคติความเชื่อที่ชาวปกากะญอใช้หลักนิเวศป่าเรื่องเดปอทุ เรื่องขวัญ เรื่องไร่หมุนเวียน และการจักสานมาสู่รูปแบบความงามทัศนธาตุทางศิลปะ ด้านรูปแบบประติมากรรมโดยใช้เทคนิคการสร้างสรรคด้วยการสานขัดไม้ไผ่ผสมกับผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานท้องถิ่น ให้เกิดรูปแบบโครงสร้างประติมากรรมไม้ไผ่ สะท้อนสัจจะความเป็นจริงของวัสดุธรรมชาติ ไม้ไผ่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงการเสื่อมสลายตามกาลเวลาโดยไม่ได้ยึดให้เป็นถาวรวัตถุ แสดงออกในเชิงสัญลักษณ์และคุณค่าทางสุนทรียภาพแบบบูรณาการกับกิจกรรมการเสวนาแลกเปลี่ยนให้เป็นประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพบนฐานความสมดุล ความเป็นเอกภาพในเนื้อหา แนวคิด และเทคนิควิธีการ เป็นสื่อทางทัศนศิลป์รูปแบบประติมากรรม ในการรับรู้สำหรับปลูกจิตสำนึกในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ รักษาระบบนิเวศให้มีความสมดุลจะทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข

อภิปรายผลการวิจัย

1. การวิจัยในครั้งนี้ทำให้พบว่า วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีวัฒนธรรมมีระบบความเชื่อ ศาสนา มีสำนึกความเป็นกลุ่มเดียวกัน และกลุ่มของตนมีความแตกต่างจากคนอื่น ๆ พิธีกรรมบางส่วนมีความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ จึงทำให้คงวิถีชีวิต ความคิดความเชื่อในการเคารพ อนุรักษ์ รักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ ญัฐรัชชชี สาระหงษ์, บุญสม ยอดมาลี, และสมชาย ลำดวน (Sarahongsa et al., 2018 : 100) กล่าวสรุปความว่า ศักยภาพทางวัฒนธรรมระบบความเชื่อ และศาสนา ยังคงมีความสำคัญในสำนึกของชาวปกากะญอโดยยึดโยงผู้คนในสังคมเข้าด้วยกัน โดยการพึ่งพาอาศัยกัน มีพิธีกรรมบางส่วนที่ไม่ขัดแย้งกับความเชื่อใหม่ สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทางวัตถุกับไม่ใช่วัตถุที่เน้นความคิดร่วมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้และเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ (Poopakapanpong Tantarath, 2016)

2. ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมจากวัสดุธรรมชาติ ไม้ไผ่ ซึ่งเป็นวัสดุที่มีความสำคัญในการนำมาใช้ในการทำสิ่งของเครื่องใช้ในวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของปกากะญอ เพื่อสะท้อนความเชื่อกับแนวคิดที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ สอดคล้องกับ สุนทร สุวรรณเหม (Suwanhem, 2009)

ที่ได้กล่าวไว้ว่า ผลงานประติมากรรมที่มีลักษณะร่วมสมัย มีรูปแบบโครงสร้าง สื่อความหมายแสดงออกเป็นตัวของตัวเอง แสงหาความเด่นชัดให้เป็นที่ประจักษ์ เช่นเดียวกับจักรพันธ์ วิลาสินีกุล (Vilasineeekul, 2017) ที่กล่าวไว้ว่า ประติมากรรมอาศัยวัสดุในการสร้างรูป อาจสร้างขึ้นจากวัสดุที่ไมคงทนและอาจเสื่อมสลายไปหลังจากที่ศิลปินสร้างสรรค์ขึ้นสัมพันธ์กับผลงานของ Jaakko Pernu โดยใช้กิ่งไม้และลำต้นมาประกอบสร้างสรรคขึ้นเป็นรูปทรงประติมากรรมและติดตั้งไว้ให้ผู้ร่อนและสลายไปตามกาลเวลา (Kurze, n.d.) สอดคล้องกับแนวคิดด้านประติมากรรม โดย สามารถ จับใจ (Jabjone, 2018: 213) กล่าวว่า ประติมากรรมเกิดจากแนวคิดและแรงบันดาลใจสะท้อนอิทธิพลจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ถ่ายทอดเนื้อหา เรื่องราว และบริบท ความเป็นอยู่ของชาติพันธุ์นั้นๆ ออกมาให้เป็นรูปธรรม ในการเป็นสื่อกลางที่ทำให้ผู้ชมเกิดการรับรู้ และเรียนรู้ เป็นฐานการอนุรักษ์รักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการส่งผลให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ สอดคล้องกับ สุชาติ เกาทอง (Thaonthong, 2019: 215) กล่าวว่า การสังเคราะห์และบูรณาการเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างสรรค์สื่อสิ่งนวัตกรรมและนวัตกรรมศิลป์ (Innovation Art) ในมิติมุมมองใหม่ ให้บังเกิดขึ้นเป็นหลักวิชาที่นำไปสู่การสื่อสารกับหลักปฏิบัติงานให้ลุล่วง สร้างสรรคความเป็นจริงใหม่ขึ้นมา สัมพันธ์กับแนวคิดของ เพิ่มศักดิ์ มกรภริม (Makarabhirom, 2023) ที่กล่าวว่า ศิลปะก่อให้เกิดความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ต่อสรรพชีวิตในป่า กระตุ้นให้เกิดสำนึกรักและปกป้องรักษาดิน น้ำ ป่าดี ๆ ที่ยังเหลืออยู่ ช่วยกระตุ้นความคิดในการฟื้นฟูวัฒนธรรมและธรรมชาติที่เสื่อมโทรมและกระตุ้นความคิดในการจัดการและแบ่งปันกันใช้ประโยชน์ป่าและทรัพยากรอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ซึ่งศิลปะเป็นเครื่องสะท้อนสังคม ศิลปินเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สังคมเป็นอย่างไรศิลปินและศิลปะก็มักเป็นอย่างนั้น สอดคล้องกับปีแอร์ บูร์ดิเยอร์ (Bourdieu, 2007) ที่กล่าวว่า การกระทำเชิงสัญลักษณ์ หมายถึง การกระทำที่มีบทบาทเป็นภาพตัวแทน ซึ่งไม่ได้ปรากฏให้เห็นโดยตรงทางกายภาพ แต่เป็นความหมายที่ต้องอาศัยการตีความที่เกิดจากความรู้อารมณ์ร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในสังคมนั้น ๆ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงแนวคิดและเนื้อหา

ในการดำเนินการวิจัยเชิงสร้างสรรค์นั้น การรวบรวมข้อมูลเป็นแนวทางการกำหนดแนวความคิดที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง

มีผลต่อเนื้อหาและขอบเขต กระบวนการออกแบบ เทคนิควิธีการ กระบวนการสร้างสรรค์ อันนำไปสู่มุมมองอันลุ่มลึกของผลงาน ซึ่งถือเป็นคุณค่าทั้งในทางเอกสารวิชาการและคุณค่าในฐานะของผลงานประติมากรรมในการถ่ายทอดความรู้ของสถาบันการศึกษา หรือใช้เป็นเอกสารอ้างอิงในการต่อยอดองค์ความรู้สร้างสรรค์ต่อไปในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ

ในการสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรม ต้องคิดวิเคราะห์เชื่อมโยงกับข้อมูลเบื้องต้นและสังเคราะห์ปัจจัยสำคัญทางด้านประติมากรรม ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีต่าง ๆ เป็นพื้นฐานในการออกแบบและสร้างสรรค์ ด้วยหลักการด้านศิลปะ และสุนทรีย์ภาพด้วยการเพิ่มศักยภาพทางความคิดที่มองเห็นสัมพันธ์ภาพระหว่างกันและเห็นความเป็นไปได้ใหม่ ๆ จากการผสมประติมากรรมศิลปะออกแบบให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้ได้

การสร้างสรรค์ผลงานในครั้งต่อไป ควรขยายขอบเขตในรูปแบบศิลปะร่วมสมัยในการนำเสนอที่ขยายขอบเขตของการรับรู้ ด้วยเทคนิควิธีการที่อิสระสอดคล้องไปกับแนวคิดบริบทวัฒนธรรม วิถีชีวิต คติความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ ปกาเกอญอในประเทศไทย ในการอนุรักษ์รักษามรดกวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

References

Bourdieu, P. F. (2007). **The Economy of Symbolic Property [L' Économine des biens symboliques, chapitre 6 - extrait de Raisons pratiques. Sur la théorie de l' action]** (เศรษฐกิจของทรัพย์สินเชิงสัญลักษณ์) (C. Sa-ngampaisansuk, Trans. & N. Prachakul, Ed.). Bangkok: Khop Fai. (Original work published 1994).

Buadaeng, Kwanchewan. (2006). **Change in the Social Conditions of the Karen Ethnic Minority Group and Their Urban Migration in Thailand** (กะเหรี่ยง : หลากหลายชีวิตจากชนเขาสู่เมือง). Chiang Mai: Ming Muang Printing House.

Charoeniyomprai, Udom, Phichetkulasamphan, Chanthanee, & Tharawarodom, Wilawan. (2006). **Indigenous Knowledge, Customary Use of Natural Resources and Sustainable Biodiversity Management: Case Study of Hmong and Karen**

Communities in Thailand (Research report) (การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนตามจารีตประเพณีของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชนม้งและกะเหรี่ยง) (รายงานการวิจัย). Chiang Mai: Co-Kayan Media Team.

Green Globe Institute. (2018). **Ban Huai Hin Lat Nai, Nature as a Way of Life Chiang Rai Province (บ้านห้วยหินลาดใน ธรรมชาติคือวิถีแห่งชีวิตจังหวัดเชียงราย)**. [Online]. Retrieved October 11, 2020 from <https://www.greenglobeinstitute.com/Frontend/Content?ContentID=5ad02ee1-9f27-4ccc-8b5e-29f72ef38d1a>

Indigenous Media Network (IMN). (2015). **Basic Information about Indigenous Peoples in Thailand (ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย)**. [Online]. Retrieved March 29, 2024 from <https://url.in.th/dsOtO>

Jabjone, Samart. (2018). **Sculpture and Humans (ประติมากรรมกับมนุษย์)**. Buriram: Buriram Rajabhat University Printing House.

Kaewpho, Parinya. (2005). **Sculpture Studies (ประติมากรรมวิทยา)**. Chiang Rai: Chiang Rai Rajabhat University.

Kurze, C. (n.d.). **Jaakko Pernu**. [Online]. Retrieved January 23, 2021 from <https://www.ignant.com/2012/06/18/jaakko-pernu/>

Leerabhandh, Sudarat (Ed. & Trans.). (n.d.). **Teaching Documents Sculpture Subject (เอกสารประกอบการเรียนการสอน วิชาประติมากรรม)**. n.p.

Makarabhirom, Pearmsak. (2023). **Forest Protects People, People Protect Forest Through Art (ป่ารักษาคคนรักษป่า ด้วยงานศิลปะ)**. Paper presented at the **Conference on People-Forest Conservation in The Office of Arts and Culture Chiang Rai Rajabhat University**. Chiang Rai. March 17.

Nimsamer, Chalood. (2010). **Composition of Art (องค์ประกอบของศิลปะ)** (7th ed.). Bangkok: Amarin.

Northern Development Foundation, & Northern Farmer Network. (2015). **Shifting Cultivation: Challenges**

- and Significance as Cultural World Heritage (ไร่หมุนเวียน : ประเด็นท้าทายและความหมายของมรดกโลกทางวัฒนธรรม).** Chiang Mai: Blooming Creation.
- Odochao, Joni, Naepotae, Nejan, Paun, Nuti, Daorayipfa, Supho, Prawichnopakhun, Ling, Saemuemae, Tinu, Trakansuphakon, Prasert, Arunworarak, Pala, & Panyo, Boonrat. (1995). **The Pgakenyaw's Body of Wisdom and Knowledge (หนังสือองค์ความรู้และภูมิปัญญาชนเผ่าปกากะญอ).** n.p.
- Odochao, Prue. (2023). Beliefs and Rituals in the Season of Pakakayo Life (ความเชื่อ พิธีกรรม ในฤดูกาลแห่งชีวิตปกากะญอ). In **Seminar on "Spirit of Pakakayo, I am a Forest Conservationist" (การเสวนา "จิตวิญญาณแห่งปกากะญอ ข้าคือคนรักษ์ป่า")** [Video]. Youtube. Retrieved July 18, 2023 from <https://www.youtube.com/watch?v=kL6hsyHwGZc>
- Phukhao, Son. (2011). **Wat Chan Pine Forest Story of the Earth, Pine Forest by Myer Je Kahi Pakakayo (ป่าสนวัดจันทร์ เรื่องราวผืนดิน ป่าสนของปกากะญอมือजेके).** Chiang Mai: Santipab for Social Publishing.
- Poopakapanpong Tantarath, Rapeepan. (2016). **Thai and Global Society (สังคมไทยสังคมโลก).** [Online]. Retrieved October 13, 2020 from <http://identity.bsru.ac.th/archives/2619>
- Promsao, Kannika, & Silarak, Benja. (1999). **Seven-Tiered Forest: Wisdom from the Words of Pholuang Jo Ni O Do Chao (ป่าเจ็ดชั้น ปัญญาปราชญ์ จากคำบอกเล่าของพ่อหลวงจอห์น โอดิเชา).** Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Sarahongsa, Natcharatch, Yodmalee, Boonsom, & Lamduan, Somchai. (2018). The cultural potential of Skaw Karen: Dynamic management of community based cultural tourism in Mae Hong Son Province (ศักยภาพทางวัฒนธรรมของชาวปกากะญอ: พลวัตการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน). **Journal of Graduate Studies in Northern Rajabhat Universities,** 8(14): 87-102.
- Siri, Preecha. (2023). Looking at the Past, Present and Future of Ban Huai Hin Lat Nai (มองอดีต-ปัจจุบัน-อนาคต บ้านห้วยหินลาดไน). In **Seminar on "People-Protection-Forest Relationship" (การเสวนา "สายสัมพันธ์คน-รักษ์-ป่า")** [Video]. Youtube. Retrieved March 23, 2023 from <https://www.youtube.com/watch?v=Ywb6Psg4DdQ>
- Srichan, Penprapha. (2008). **Management Systems of Forest and Fire Wood Resources and Ways of Living of the Pga K'nyau Communities (ระบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้และไม้พื้กับวิถีชีวิตของชุมชนปกากะญอ).** Master's dissertation, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand.
- Suwanhem, Soontorn. (2009). **Hill Tribes Beliefs and Ways of Life towards the Creation of Contemporary Sculpture (Research report) (ความเชื่อ วิถีชีวิตชาวเขาสู่การสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมร่วมสมัย) (รายงานการวิจัย).** Chiang Mai: Faculty of Fine Arts, Chiang Mai University.
- Thaonthong, Suchat. (2019). **Advance Thinking Methodology in Art: Analysis, Synthesis, and Knowledge Integration (วิธีคิดทางศิลปะออกแบบขั้นสูง : คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ บูรณาการความรู้ใหม่).** Chonburi: Bang Saen Printing.
- Vilasineekul, Jakapan. (2017). **Material and Media in Sculpture (วัสดุและสื่อในประติมากรรม).** Bangkok: Faculty of Painting Sculpture and Graphic Arts, Silpakorn University.
- Wongthes, Sujit. (2019). **Where Does the Soul Come From? (ขวัญเฮี้ย ขวัญมาจากไหน?) (2nd ed.).** Bangkok: Natahag Publishing.